

УДК 37.014.23:37.014.5

Березяню Тамара Володимирівна,
доктор економічних наук, доцент.
Національний університет харчових технологій

Berezianko Tamara Volodimirivna,
doctor of economics, Associate Professor ,
National University of Food Technologies

Березяню Тамара Владимировна,
Доктор экономических наук, доцент
Национальный университет пищевых технологий

**МІЖНАРОДНЕ МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ РОЗВИТКУ
ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ**

**INTERNATIONAL METHODOICAL SUPPORT FOR HUMAN CAPITAL
DEVELOPMENT ASSESSMENT OF UKRAINE**

**МЕЖДУНАРОДНАЯ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА РАЗВИТИЯ
ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА УКРАИНЫ**

Анотація. Статтю присвячено питанню аналізу поточного рейтингової та індексної оцінки розвитку людського капіталу в Україні. Мета статті висвітлити можливості використання існуючого методичного забезпечення для покращення результатів оцінювання та підняття місця знаходження української системи вищої освіти на міжнародно визнаний щабель. Матеріал статті розроблено з використанням порівняльних методів економіки, логічного аналізу співставлення та систематизації даних. В статті розглянуто системи міжнародного порівняння рівня розвитку людського капіталу та місце України в них. Відзначено низький рівень дієвості державної політики, стримуючу роль вимог МВФ, орієнтовані на примітивні потреби вимоги роботодавця.

Ключові слова. Людський капітал, вища освіта, індекс, рейтинг, державна політика, ЄС

Abstract. The article is devoted to the analysis of the current rating and index assessment of human capital development in Ukraine. The purpose of the article is to highlight the possibilities of using the existing methodological support for improving the results of assessment and raising the location of the Ukrainian higher education system to an internationally recognized stage. The material of the article was developed using comparative methods of economy, logical analysis of comparison and systematization of data. The article deals with the systems of international comparison of the level of human capital development and the place of Ukraine in them. There is a low level of government policy effectiveness, a deterrent role of the IMF requirements, focused on the primitive needs of the employer.

Keywords. Human Capital, Higher Education, Index, Rating, State Policy, EU

Анотация. Статья посвящена вопросу анализа текущего рейтинговой и индексной оценки развития человеческого капитала в Украине. Цель статьи осветить возможности использования существующего методического обеспечения для улучшения результатов оценки и повышения места нахождения украинской системы высшего образования на международно признанный уровень. Материал статьи разработан с использованием сравнительных методов экономики, логического анализа сопоставления и систематизации данных. В статье рассмотрены системы международного сравнения уровня развития человеческого капитала и место Украины в них. Отмечен низкий уровень действенности государственной политики, сдерживающую роль требований МВФ, ориентированные на примитивные потребности требования работодателя.

Ключевые слова. Человеческий капитал, высшее образование, индекс, рейтинг, государственная политика, ЕС

Постановка проблеми. Європейська спільнота зажадала від власних урядів більш рішучих державних заходів щодо трансграничного регулювання. Це проявляється і в підходах роботи аналітиків. Основними сучасними напрямками аналізу обрано посилення інституціональних методів контролю за веденням суспільної діяльності. Досягнення поставлених завдань є можливим лише через узгодження всіх напрямків суспільної діяльності, постійний моніторинг ситуацій та тенденцій, а також розвинені методи суспільного контролю. Для сучасного стану діяльності міжнародної спільноти характерно посилення уваги до проблеми розвитку людського капіталу, як основного чинника зростання економіки.

Аналіз останніх публікацій. Посилення уваги до розвитку людського капіталу започатковано в роботах Т.Шульца, Г.Беккера, Р.Нуреева, сучасний контекст даній проблемі приділено в роботах Е.Лібанової, М.Кастельса, Т.Каліновської, О.Яцуня, В.Смирнова та інш.[1- 6].

Мета статті висвітлити можливості використання існуючого методичного забезпечення для покращення результатів оцінювання та підняття місця знаходження української системи вищої освіти на міжнародно визнаний щабель.

Викладення основного матеріалу. У 2001 р. на саміті в Стокгольмі була представлена Методика визначення прогресу в здійсненні структурних реформ в рамках національного суспільства [7]. За допомогою цієї методики національна економічна політика в рамках окремих держав була розподілена на декілька напрямків:

- політика високих темпів довгострокового зростання економічного потенціалу (за рахунок імпорту та ефективного використання трудових ресурсів та капіталу);

- оптимізація функціонування ринку праці (базується на зниженні коефіцієнта NAIRU (non-accelerating-inflation rate of unemployment), чи так званого «не посилюючого інфляцію рівня показника безробіття» - найнижчого рівня безробіття, при якому інфляція залишається стабільною).

Цей комплексний регулятор позитивно реагує на зниження податкового навантаження та рівня соціальної підтримки, оскільки має корелюючу функцію з темпами зростання національного потенціалу;

- стимулювання високої конкуренції на товарно-виробничих ринках із метою зниження вартості продукції економічними методами. Основними інструментами здійснення цієї політики є пом'якшення умов імпорту та посилення антимонопольного пресу в національному економічному середовищі.

Практична реалізація означеної концепції, яка отримала назву «методики розрахунку індексу готовності країни до формування мереж» (цей термін ми вважаємо некоректним. Відповідно з контекстом його перекладення доцільне вживання - «формування системи», що дозволяє запроваджувати зовсім інакший економічний сенс у його розкриття) стала основою переходу країн ринкового співтовариства до формування ефективної економіки

Національні провідні експерти зазначають, що також наголошують про необхідність реформ та змін, але не формулюють загальну мету та конкретні механізми управління суспільним розвитком [8].

В межах ЄС використовується багато більш неформальних механізмів і методів впливу: вивчення й опитування громадської думки; Зелені та Білі книги; комунікації; дорадчі комітети; ділові й громадські групи з обговорення (тест-панелі та фокус-групи); консультації Ad hoc; консультації в режимі он-лайн (ІКТ, Інтернет) [9]. Оскільки ЄС знаходиться в межах теоретичної конструкції «держави добробуту» спільнота має можливість передати деякі функції з регулювання на рівень місцевої громади. Наприклад, для країн європейського центру охорону здоров'я, освіти та надання соціальних послуг передано на рівень місцевої громади.

Означені мотиви потребують аби інформація щодо стану та результатів впливу, а також сама ініціатива були обговорені на рівні громади. Саме у

такий спосіб досягається забезпечення регулювання від низу до верху. Цей момент має велике значення для країн, що прагнуть вступу до ЄС.

Ринкова вартість людського капіталу визначається за результатами оцінки таких складових: компетентність, досвід і вміння. Останнім часом увагу приділяють наступним складовим людського капіталу: інтелектуальному, соціальному, культурному, духовному. Кожен із чинників оцінки засновано на знаннях. Слід звернути увагу, що ринок праці враховує величину того чи іншої складової людського капіталу при складанні договору найму та визначенні розміру заробітної плати. Людський капітал – єдина активна складова в системі капітального забезпечення суспільного виробництва та створення національного багатства. З точки зору інвестиційного підходу – вкладення в людський капітал дають найбільш тривалий економічний та соціальний ефект. Значна кількість науковців визнає людський капітал важливішим за інші суспільні види ресурсів та національне багатство. До такого підходу схиляться і Європа. Європейська спільнота зажадала від власних урядів більш рішучих державних заходів щодо трансграничного та внутрішнього регулювання.

Рис.1. Складові управління розвитком соціально орієнтованого суспільства [10]

Основним заходом побудови нової економіки суспільної злагоди обрано «мобілізацію внутрішніх ресурсів розвитку» (викоренення бідності, включення урядів у соціальну політику та відповідальність перед населенням, чітка макроекономічна політика, що забезпечує високий рівень зростання та створення робочих місць, інвестування у базову економічну та соціальну інфраструктуру). *Головним центром уваги в новому регулюванні обрано забезпечення вирішення соціальних проблем через працевзабезпечення та розвиток рівня освіченості населення.* Доречи, Стратегією «Європа-2030» узято орієнтир довести до 2030 року кількість населення з вищою освітою до рівня 40% загального населення Європи, адже саме кваліфіковані кадри визнано основною конкурентною перевагою та інструментом збереження високих темпів розвитку.

Спільну соціальну політику ЄС спрямовано на вирівнювання умов та обсягів соціального захисту, розвиток професійного навчання та освіти, соціального захисту та охорони здоров'я, включаючи високий рівень безпеки праці.

Стан розвитку людського капіталу прийнято аналізувати з точки зору розвитку сфери освіти, науки та інновацій за такими показниками:

- моніторинг та оцінка внутрішніх політик в сфері освіти. До цього напрямку долучається оцінка думок стейкхолдерів щодо успішності таких політик, а також оцінка виконання узятих міжнародних зобов'язань у цій сфері;

- порівняння динаміки та характеристик розвитку людського капіталу в країні з параметрами інших держав.

Інструментом міжнародних порівнянь стану розвитку людського капіталу є національні та міжнародні дослідження, індекси та рейтинги, в структурі яких знаходяться показники освіти, науки та інновацій.

Розглянемо основні авторитетні системи міжнародного порівняння рівня розвитку людського капіталу та місце України в них.

1. Індекс людського капіталу (Human Capital Index) – підтримується Світовим банком. Індекс розраховується на основі 3-х складових: «виживання» (дожиття дітей до шкільного віку); «шкільна освіта» (якість та тривалість навчання); «здоров'я» (стан здоров'я дітей по закінченні школи). За методологією Світового Банку лише 10,2 роки з 13 років (відповідно до ст.12 Закону України «Про освіту» 12 років повної середньої школи та 1 рік дошкільної освіти) спрямовуються на отримання знань. Україна обліковується як одна з 30 пілотних країн, яка ще не реалізувала в національній політиці плани досягнення прискореного розвитку людського капіталу з визначенням ключових сфер діяльності. Станом на 2018 рік Україна посідає 50 місце серед 157 країн. До порівняння за цим показником Польща посідає 31 місце, Франція – 23, Чехія – 14, а Фінляндія – 5 [11].

2. Звіт про людський капітал Всесвітнього економічного форуму (WEF Global Human Capital Report) – комплексний документ, в якому розраховується Глобальний індекс людського розвитку спрямований на загальну оцінку людського капіталу країни (поточного та очікуваного). Методологія формування індексу ґрунтується на обчисленні часових рядів. В рейтингу GHCI-2017 Україна зайняла 24 місце з 130 країн. Лідерами рейтингу є Норвегія, Фінляндія та Швейцарія. Сумарна оцінка складається з 4-х груп індексів, вага кожного - 25% у 5 вікових групах і характеризує: освіченість населення; представлення вікової категорії в робочій силі; рівень зусиль держави, спрямовані на навчання (89 місце); частка висококваліфікованих працівників. Значна частка індикаторів є індикаторами сфери освіти. У Україні є значні шанси підняти свою позицію в цьому індексі за рахунок збільшення державної уваги до освіти. Найменші шанси зміцнити своє положення знаходяться в Deployment subindex, оскільки він спирається на індикатори зайнятості, гендерного розриву та рівня безробіття (88 місце) – тобто саме те, в чому полягає завдання кожного національного

Уряду. Останнім часом (з 2013 року) погіршується стан суб-індексного виміру по категорії Know-how subindex. Незважаючи на високу частку зайнятого населення з вищою освітою, помітно знижується рівень легкості знаходження працівників потенціальним роботодавцем. За цим показником Україна посідає 40 місце. Причина погіршення показника вбачається у високому рівні міграції та у очікуваннях низькокваліфікованого контингенту роботодавцем [11].

3. Human Development Index (HDI) – Індекс людського розвитку ООН оцінює рівень людського розвитку за трьома складовими: довготривале здорове життя (середня тривалість життя); доступ до знань; гідний рівень життя (вимірюється за ВНД на душу населення за паритетом купівельної спроможності). За цим показником Україна знаходиться на 88 місці. Лідерами оцінки є Норвегія, Швейцарія, Австралія, Німеччина. Для України характерне зниження оцінки за цим індексом через погіршення економічних характеристик суспільства.

4. WEF Global Competitiveness Report – звіт всесвітнього економічного форуму, в якому розраховано Глобальний індекс конкурентоспроможності. Складається з 4-х блоків по 12 чинників і включає наступні індикатори: сприятливе середовище (інституції, інфраструктура, використання ІКТ, макроекономічна стабільність), людський капітал (здоров'я, навички, ринки (ринок товарів а праці), розмір ринку); інноваційна екосистема та ділова активність; інноваційний потенціал. Україна посідає 83 місце серед 140 країн. Методологія обчислення індексу передбачає врахування статистичних показників та експертних оцінок.

Використання міжнародної системи індикації не тільки дозволяє побачити країнам своє місце, а і отримати право долучитись до кредитних та інвестиційних ресурсів світу. Зокрема, рекомендації Світового банку орієнтують венчурного та інституціонального інвесторів враховувати результати оцінювання в процесі прийняття рішення про співпрацю на державному та приватному рівнях:

- для країн, де держава має низькі потенційні можливості, спочатку повинні зосередитися на здійсненні базових функцій: захист прав власності, забезпечення мінімальних стандартів життєдіяльності, *запобігання соціального невдоволення. Базовий дохід – до 2500 дол. на душу населення;*

- для країн з рівнем доходу від 2500 до 11000 дол. рекомендоване обмежене співробітництво за умови регулювання діяльності корпоративного сектора та вихід на середні стандарти якості життя;

- для держав з високим рівнем доходу та рейтинговими позиціями бажано дотримуватись широкого співробітництва із виходом у іноземні юрисдикції.

Як відомо, інституціональне (суспільне та державне) інвестування в Європі витісняє приватні фонди та особисті стосунки. Призначення Індексу Доу-Джонса (Dow Jones Sustainability Index- DJSI), який було запроваджено у 1999 р. (перевіряється та обчислюється Pricewaterhouse Coopers) – забезпечити орієнтування при розрахунку вартості акціонерного капіталу в процесі оцінки фінансової діяльності компанії. В поточний період європейська спільнота масовано використовує оціночні можливості індексу корпоративної соціальної відповідальності, одним із вагомих складових якого є показник орієнтований на визначення рівня розвитку людського капіталу та трудового потенціалу.

Проте, треба визнати що людино орієнтовані показники виміру соціальної адекватності господарського суб'єкту, національної економіки та соціального статусу суспільства у цілому все ще знаходяться в стадії розробки та наукової полеміки.

Висновки і перспективи. Міжнародні системи порівнянь які представлено індексами та рейтингами широко використовуються світом. Загальне призначення цієї системи полягає у наданні можливості попри різні економічні стани та рівень розвитку забезпечити виявлення проблем у обраній сфері. Додаткова мета – визначення рівня ефективності державної політики.

Стосовно України як національні так і міжнародні експерти відзначають вкрай низький рівень дієвості державної політики. Другим негативним чинником слід вважати стримуючу роль вимог МВФ, який як головний кредитор нашої країни оптимізує лише напрямок забезпечення зворотності вкладених в Україну коштів. Третій негативний чинник – це орієнтовані на примітивні потреби вимоги роботодавця. Зазначимо, Україна через втрату наукомісних ринків та руйнацію цих секторів національного господарства, ринок праці на зараз потребує малокваліфікованої робочої сили.

На наш погляд, якщо Україна без обачності коригуватиме власну систему освіти під рейтингоутворюючі показники, наслідки можуть бути зворотні очікуванім. По-перше, призначення системи рейтингування – допомога інвестиційним структурам, а в Європі – це переважно інституціональні організації, обрати надійний та перспективний для співробітництва об'єкт для вкладень. Україна лише за рахунок одного чинника – рівень освіченості населення – утримується в другій групі держав, стосовно який інвестування має середні хоча і дещо обмежені показники. Таким чином, зниження показника освіченості може негативним чином вплинути на розвиток інвестиційного співробітництва.

Щодо заниженого рівня потреб в кваліфікованій робочій силі національного роботодавця. Ця проблема існує лише за рахунок сировинної орієнтації національної економіки. Між тим, наші фахівці, підготовлені національними ЗВО користуються значним попитом за межами країни – це біологи, IT-спеціалісти, інженери, тощо. Консервативність закордонних ринків праці не дозволяє знайти реалізацію медикам лікувального профілю, проте фармацевти, стоматологи користуються значним попитом, що свідчить і про якість національної системи навчання.

З огляду на вище зазначене бажано попри прагнення долучитись до міжнародних кредитних та фінансових потоків та приймаючи на себе

міжнародні орієнтири в реформуванні системи національної освіти не втрачати високих здобутків української вищої школи.

Список літератури

1. Бауман З. Индивидуализированное общество / З.Бауман – М.: Логос, 2005, 390 с.
2. Калиновская Т.Г. Треугольник знаний как фактор экономического развития /Т.Г.Калиновская // Современные наукоемкие технологии, 2010, №10, С.118-120
3. Экономическая компаративистика (сравнительный анализ кономических систем) /Р.М.Нуреев – М.:КНОРУС, 2017, 210 с.
4. Человеческий капитал: содержание и виды, оценка и стимулирование. Монография /под ред. В.Т.Смирнова – М.:Машиностроение-1, 2005, 517 с.
5. Лібанова Е.М.Країна нерівних можливостей URL: <http://www.nas.gov.ua/UA/PersonalSite/Pages/default.aspx?PersonID=0000007698> (Перевірено 18.07.2019)
6. Яцунь О.М. Людський капітал як чинник економічного зростання // Вісник. Економіка. Проблеми економічного зростання. 2014, №2. С.95-100
7. Зеркалов Д.В. Проблеми екології сталого розвитку. Монографія/ Д.В.Зеркалов - К.: «Основа, 2013. – 430 с.
8. Либанова Е., Ермолаев А. Будущее, в которое мы стремимся? // ZN, UA. 12.07.2013 – URL: <http://gazeta.zn.ua/internal/buduschee-v-kotoroe-my-stremimsya-.html> (Перевірено 20. 06.2019)
9. Консультативний веб-сайт Європейської Комісії «Твій голос в Європі» URL: http://ec.europa.eu/yourvoice/consultations/index_en.htm. (Перевірено 20. 06.2019)
10. Содействие более долгосрочному инвестированию институциональными инвесторами: отдельные вопросы и меры политики. URL: <http://www.oecd.org/daf/fin/private-pensions/48616812.pdf>. (Перевірено 18.07.2019)
11. Україна в глобальних рейтингах 2017-2018. URL: <https://www.uifuture.org/post/ukraine-u-globalnih-rejtingah-2017-2018/> (Перевірено 18.07.2019)

References

1. Bauman Z. Y. (2005) *Indyvidualyzyrovannoe obshchestvo*, Lohos, Moscow, Russian.
2. Kalinovskaya T.G.(2010) “Treugolnik znaniy kak faktor ekonomicheskogo razvitiya” *Sovremennyye naukoemkie tehnologii*, 2010, Vol.10, pp.118-120
3. Nureev R.M (2017) *Ekonomicheskaya komparativistika (sравnitelnyiy analiz konomicheskikh sistem)*, KNORUS, Moscow, Russian.
4. Smirnov V.T. (2005) *Chelovecheskiy kapital: sodержanie i vidyi, otsenka i stimulirovanie*, Mashinostroenie-1, Moscow, Russian.
5. Libanova E.M. “Kraina nerivnykh mozhlyvostei”, available at URL: <http://www.nas.gov.ua/UA/PersonalSite/Pages/default.aspx?PersonID=0000007698> (Accessed 18.07.2019)
6. Iatsun O.M. (2014) “Liudskiy kapital yak chynnyk ekonomichnoho zrostannia” , *Visnyk. Ekonomika. Problemy ekonomichnoho zrostannia*, Vol.2, pp.95-100
7. Zerkalov D.V. (2013) *Problemy ekolohii staloho rozvytku*, Osнова, Kyiv, Ukraine

8. Libanova E., Ermolaev A.(2013) “Budushee, v kotoroe myi stremimsya?”, *ZN, UA*, available at URL: <http://gazeta.zn.ua/internal/budushee-v-kotoroe-my-stremimsya-.html> (Accessed 20. 06.2019)
9. Konsultatsiyni veb-sait Yevropeiskoi Komisii “Tvii holos v Yevropi” available at URL: http://ec.europa.eu/yourvoice/consultations/index_en.htm. (Accessed 20. 06.2019)
10. Sodeystvie bolee dolgosrochnomu investirovaniyu institutsionalnyimi investorami: otdelnyie voprosyi i meryi politiki, available at URL: <http://www.oecd.org/daf/fin/private-pensions/48616812.pdf>. (Accessed 18.07.2019)
11. Ukrayina v globalnih reytingah 2017-2018, available at URL: <https://www.uifuture.org/post/ukraina-u-globalnih-rejtingah-2017-2018/> (Accessed 18.07.2019)